

EN VANDRING I GUANCHERNAS SPÅR från La Centinela till San Miguel

Guancher kallades de människor som bodde på Teneriffa när de spanska erövrarna kom i slutet av 1400-talet. Ordet guancher nedtecknades av spanjorer efter uttalet på det ord som människorna använde för att beteckna sig själva. Förleden gua- förekommer fortfarande i många ord på ön, t ex gua-gua = buss och uttalas närmast ”wa-wa”. Många ord som börjar med detta ljud stavas idag med gua-, hua- eller ua-. Guancherna använde inte skriftspråk och därmed lämnades stavningen öppen. De använde heller inte hjulet eller saker gjorda av metall. Man vet ej säkert varifrån guancherna kommit. Flera källor hävdar att deras ursprung var i Nordafrika. Guancherna var inga stora sjöfarare utan tycks ha nöjt sig med att fiska nära stränderna och eventuellt besöka de närmaste öarna.

Guanchernas bostäder (oftast grottor) låg runt 500 m ö h, som är lägsta gränsen för monsunvindarna, vilka ger huvudparten av den nederbörd som krävs för regelbunden odling. Guancherna höll också boskap, främst får och getter, som tidvis krävde förflyttning mellan betesmarker och vattenkällor.

Teneriffas kustområden var vid den spanska erövringen indelade i nio områden vars respektive högste styresman kallades mencey. Gränserna mellan dessa områden gick ofta i de djupa dalarna (*barrancos*), som leder till havet. Stigarna mellan bostäder och hav följde dessa *barrancos*, i vilka det ofta fanns tillgång till vatten dels i form av källor som rinner fram ur bergslagen dels i form av skeres, källor i botten av dalgången, ibland dolda av ett sandlager, vilket vid behov togs bort och sedan lades tillbaka.

Det fanns även stigar som i stort följde höjdlinjerna och gick mellan de olika mencey-områdenas bostadsområden, t ex ungefär mellan nuvarande *Adeje – Arona – San Miguel – Granadilla – Arico*. Dessutom fanns andra stigar på vilka boskapen flyttades mellan betesmarkerna.

Vi ska nu följa ett stycke av en gammal väg, nämligen **sträckan från La Centinela till San Miguel**. Det spanska ordet *La Centinela* betyder vaktpost (obs formen i femininum) och denna plats ligger idag precis på gränsen mellan *Arona* och *Abona*. Arkeologiska fynd har gjorts i omgivningarna, bl a av bostadsgrottor och begravningsgrottor med mumier, vilka C 14-daterats till ca 700 e Kr respektive ca 1150 e Kr. Dessa trakter har varit relativt tätt befolkade av guancher.

Denna vandring finns med i broschyrer som kan fås på turistkontoren. Den bedöms som lätt, har en nivåskillnad på ca 200 m och beräknas ta ca två timmar, om man inte gör några längre avbrott. Vandringen kan självfallet göras i båda riktningarna, men då stigen/vägen är lättare att hitta från *La Centinela*, så gäller den här beskrivningen därifrån mot *San Miguel*.

Man tar bussen (turligt hämtas på turistkontoren) från t ex Los Cristianos på Teneriffas södra kust mot San Miguel och kliver av vid hållplatsen La Centinela, som idag också är namnet på en restaurang och bar inrymd i

Denna bild visar vägen

mycket vackra lokaler ritade av den berömde arkitekten Cesar Manrique. Huset liknar ett halvt flygledartorn, beläget på sydslutningen av *Roque de Jama* (ordet *roque* är spanskt och betyder torn – vad *Jama* står för är oklart) med sin karakteristiska topp, se bild 1 till höger. (Busshållplatsen är belägen där bilarna syns i vänstra kanten). Utsikten över land och hav från restaurangen är formidabel. Här kan man äta eller ta en fika/öl.

Bild 1

Alldeles nedanför byggnaden börjar den stenlagda vägen, som man följer utför. En bit bort ser man den lilla byn *La Hoya* och ännu längre bort den större byn *Tamaide*, som idag ligger i utkanten av staden *San Miguel*, vars kyrktorn man också kan se ovanför mörkgröna träd.

Ett stycke längre fram finns alldeles till höger om stigen stenar av en annan sort än i omgivningen. En liten stig leder några meter in bland stenhällarna och där kan man på ett par av hållarna se ristningar av två slag, gjorda av guancher. Ristningarna visar dels streck dels kvadrater uppdelade i ”tårtbitar”

Bild 2

av fyra linjer genom mittpunkten, se bild 2 och 3. Runt om i omgivningarna, på sidorna av *Barranco de Arujo*, finns åtskilliga ristningar av liknande slag och på en höjd över havet varierande mellan ca 400 och 600 meter. Vissa arkeologer tolkar dessa figurer så, att de använts för "spel" av något slag. Men detta kan ifrågasättas då vissa av kvadraterna är belägna på

vertikala ytor. Dessutom har sidorna på kvadraterna närmast samma, nordsydliga riktning. I dessa fall tror vissa arkeologer att ristningarna haft en funktion även i någon begravnings- eller annan kulturell ritual, och ristningarna betraktas därför också som "sagrados", dvs heliga. Arkeoastronomiska undersökningar uppges vara på gång i detta område.

På *Roque de Jamas* västsida har man funnit flera begravningsgrottor, förutom den s k *Cueva de la Iglesia*, dvs Kyrkgrottan. I närheten finns också en s k "bailadero", dvs en plats för dans. På östra sidan av *Barranco de Arujo* finns vid byn *Aldea Blanca* den s k *Samar-grottan*, ett namn som förekommer på flera andra platser och som sätts i samband med guanchernas religiösa och magiska värld.

Rakt väster om *Roque de Jama* ligger idag orten *Valle San Lorenzo*, som tidigare kallades *Llano de Ahijadero* (lammens/killingarnas slätt). Där samlade man djuren med de nyfödda ungarna. I detta område ska också ha funnits det berömda heliga drakblodsträdet *Drago Santo* eller *Drago de Chacacharte*. *Chacacharte* var det antika namnet på nuvarande *Valle San Lorenzo*.

Så småningom kommer man till *El Rincón*, som betyder ungefär krök på vägen. Där ligger ett gammalt övergivet hus med två rum. Idag är den rundade dörren mellan dem igenmurad. Huset är från spanska tiden, men placeringen intill stigen nära övergången av *Barranco de Arujo* måste ha varit viktig. Från huset har man kunnat ser vilka som rörde sig på vägen.

Strax efter det att man passerat huset vid *El Rincón* kommer man fram till en källa i bergskanten alldeles på vänster sida om stigen. Där finns i lagom höjd ett "tvättställe" uthugget i berget med en skåra framtill, *se bild 4*, varifrån vattnet droppar/rinner när tvättstället är fullt. Alldeles perfekt anordnat. Överallt på jorden har de urgamla färdvägarna gått från källa till källa. Idag kan det vara svårt att upptäcka tvättstället här, eftersom det växer säv i det. I bergshyllan ovanför finns flera (uthuggna?) bassänger, som liknar badkar, vilka fungerar som vattenbehållare. Det finns även grottor under vägen; man kan gå in i dem i sluttningen nedanför vägen och komma upp ur dem i sluttningen ovanför.

Bild 4

Längre fram går vägen genom den gamla byn *La Hoya*, där det finns flera intressanta hus, som förhoppningsvis kommer att restaureras.

Om ordet *Hoya* står i guanche-lexikonet ungefär följande: efter skörden då frukterna mognar på sommaren äger högtiden/festen *Benesmen/Benesmet* rum runt månadsskiftet juli-augusti. Till denna fest kopplas speciellt frukterna dadlar, fikon, *madronos* (av *Arbutus canariensis* = frukter som av grekerna kallades "de gyllene äpplena"), *mocán* (*Visnea mocanera*) och *Vicacaro*/kanarieklockan (*Canarina Canariensis*). De tre senaste växterna är nu fridlysta. Då åts dessa antingen färska eller dracks jästa till en söt dryck, som kallades *Chacerquen* (stavas på ca tio olika sätt i guanche-lexikonet). Ordet *Hoya/yoya* var även namnet på *mocán* – frukterna och honungen som gjordes av dem. Dessa användes också som medicin och salva samt till att knåda ihop *gofio* – mjölet.

Benesmen/Benesmet verkar ha varit namnet på guanchernas nyårsfirande. Ordet *ben* var räkneordet ett på guanche-språket. Guanchernas kalender utgick från sol, måne och stjärnor. Tidpunkten för detta firande kan ha haft samband med att en speciellt ljusstark stjärna för första gången på året syntes över ett visst berg. Från vägen ser man idag den "vita byn" *Aldea Blanca*, vilken eventuellt fått sitt namn efter europén Martin Weiss, som byggde en gård där. Där intill ligger idag *Montaña Estrella*, dvs Stjärnberget, men dess topp är idag borta på grund av omfattande stenbrytning. Fortfarande samlas människor på Kanarieöarna på speciella stenhägnade platser i bergen, s k *almogarén* för att se himlakropparna röra sig intill vissa bergstoppar. Denna stora fest lockade naturligtvis många människor och då krävdes att det fanns god tillgång på vatten.

När man lämnar by *La Hoya* kommer man upp på en asfalterad bilväg, som man följer till vänster ett litet stycke. Alldeles före ett hus på höger sida med mycket bougainvillea och en grön brevlåda, tar man till höger på den lilla

stigen där, som en bit längre ner leder över *Barranco del Drago*. Det är vanligt att det finns olika namn på samma barranco på dess väg mot havet.

Därefter fortsätter man stigen uppåt fram till kanten av byn *Tamaide*. På kartan ser man tydligt hur många vägar möts just här. Detta leder till undringar över om det var denna plats som var mötesplatsen för guancherna vid vissa högtider. I *Tamaide* firas nu för tiden den 3 maj en fest. Vid denna tid firade guancherna sin första sädesskörd på året. Eventuellt firades här i närheten även *benesmen* – festen. Det skulle i så fall inte vara konstigt, då här i närheten finns ytterligare två källor. I *San Miguel* är idag den stora festdagen den 29 september, Sankt Mikael's dag.

Inne bland husen i *Tamaide* får man leta rätt på *Calle General Franco* som leder ända bort till kyrkan i *San Miguel*. Efter en kort vandring ser man på vänster sida ett stort, vackert gammalt ”kaptens”-hus, vilket idag inhyser *Museo Casa de El Capitán*, som är väl värt ett besök.

Nära kyrkan i *San Miguel* finns ett bibliotek inhyst i ett gammalt hus. På huvudgatan lite ovanför/norr om kyrkan finns förutom barer och caféer även flera busshållplatser, varifrån man kan ta bussen tillbaka till sydkusten.

Källor:

Mapa Topografico nacional de Espana 1:25000, 1102-1 Los Cristianos respektive Granadilla de Abona

Vandringsbroschyren: *Balades a Pied* nr 11 (på franska)

Luis Diego Cuscoy: *Los guanches* (1968)

Francisco Osorio Acevedo: *Gran Diccionario Guanche* (2003)

Antonio Tejera Gaspar: *Las Religiones Preeuropeas de las Islas Canarias* (2001)

Vicente Valencia Afonso: *Investigaciones Arquelógicas y manifestaciones rupestras en San Miguel de Abona* (Tenerife) (2006)

Niels Krack: *Die Geschichte von Los Cristianos* (1996)

Miguel Angel Cabrera Perez: *Native flora of the Canary Islands* (1999)

Väggkarta och bilder: Christina Ryd

Christina Ryd

Hösten 2007

FRÅN PIRATER TILL BÅTFLYKTINGAR